

Koltai Gábor

A fővárosi oktatási-nevelési szervek maradandó értékű iratainak feltárása és gyűjtése I.*

A modern társadalmakban a tömeges oktatást végző intézmények feladata, hogy biztosítsák a fiatal állampolgárok számára az alapvető ismeretek megszerzését, a viselkedési normák elsajátítását – ezáltal elősegítve társadalomba való integrálódásukat. Az oktatásszociológusok ugyan vitatkoznak az egyes elemek szerepén vagy éppen „demokratikusságán”, de az általánosságban nem vitatható, hogy a mai társadalmak meghatározó rendszere a közoktatás, amely az állampolgárok döntő többségének alapvetően befolyásolja az életét.¹ Mivel az oktatásügy a modern társadalmak kiemelt szférája, ezért a szereplői által keletkeztetett iratoknak – elvileg – ugyanolyan fontossággal kellene bírniuk a közösségi emlékezet fenntartásában, mint a társadalmi rendszerekhez fűződő más dokumentumoknak (például a közigazgatási iratoknak). A közösségi emlékezet meghatározó őrzőjének számító közlevéltárak iratgyűjtési metódusa azonban ellentmond ennek a feltevésnek. Jelen tanulmányban, illetve annak következő részében egy olyan, immár a gyakorlatban is kipróbált metódust kívánok ismertetni, amely az oktatási-nevelési szervekkel kapcsolatos iratgyűjtés új útját mutatja be, s ami már az elmúlt pár évben igen fontos eredményeket hozott.

■

Budapest Főváros Levéltára (BFL) IV. Főosztálya 2016 őszétől az illetékességébe tartozó mintegy 1500 szervvel kapcsolatos gyűjtőterületi munka tervezhetősége és a maradandó értékű iratok feltárása érdekében a hozzá tartozó szakterületek vonatkozásában olyan koncepciók készítéséhez fogott, amelyek hosszú évekig meghatározzák a BFL ez irányú tevékenységét, illetve mintául szolgálhatnak más levéltárak számára. A jelen tanulmány alapját képző munka célja egy olyan útmutató készítése volt, amely átfogja a fővárosi oktatási intézményrendszer egészét, gyakorlati támogatást nyújt az egyes intézmények maradandó értékű iratainak felméréséhez, illetve majdani levéltári átvételéhez.²

* Jelen tanulmány a 2017 tavaszán intézményi szinten elfogadott *Gyűjtőterületi koncepció a fővárosi oktatási-nevelési intézmények maradandó értékű iratainak feltárására és levéltári átvételére* című szöveg átdolgozott változata. A következő rész tartalmazza majd a koncepció gyakorlati megvalósulásának a bemutatását, illetve értékelését. Köszönöm Agócs Tibornak és Vizi Évának a szövegek véleményezését, illetve elkészítésükhöz nyújtott segítségét!

¹ Az oktatás társadalmi szerepéről, jellemzőiről rengeteg szakirodalmi munka szól, a téma rövid áttekintéséhez lásd például: Andorka, 2006.

² Ez volt az első a IV. Főosztály ama koncepciói sorában, amelyekben a megújuló levéltári gyűjtőterületi

A koncepció alapját Köcze László és Horváth J. András tervezete jelentette,³ akik különböző (oktatás)szociológiai szempontok, iskolaeredményességi mutatók és rangsorok alapján kívánták a fővárosi oktatási-nevelési szerveket csoportosítani. A levéltári iratgyűjtés a különféle besorolások mentén kialakított nyolc intézménycsoporthoz igazodott volna, és az egyes csoportokhoz előzetesen meghatározott irattípus-átvételek kapcsolódtak volna. A tervezet elfogadására különböző okok miatt végül nem került sor.

Frissen kinevezett főosztályvezetőként ezután én kaptam meg a feladatot egy új koncepció kidolgozására.⁴ Akkori helyettesemmel, Zámbó Istvánnal úgy ítéltük meg, hogy a korábbi tervezet alapjait tekintve szakmailag megfelelő, modern szemléletű és előremutató. (Számos eleme ezért vissza is köszön munkánkban, mint például az oktatásügyi irattípusok szélesebb körű átvételi terve.) Érthető volt az az elképzelés is, hogy a nagy mennyiségű intézmény között a kollégák megpróbálták rendszert kialakítani. Amiben nem értettünk egyet, az az egyes csoportok kialakításának elvi alapja (például az iskolarangsorokon alapuló besorolás), illetve a csoportokra előzetesen meghatározott iratgyűjtés volt. Felvetésünk szerint a maradandó értékű iratok gyűjtéséhez az itthoni iratőrzési állapotok miatt első körben a konkrét forrásinformációk felderítése szükséges, nem előzetesen meghatározott kategóriák felállítása – ilyen értelemben dolgoztuk át a tervezetet.

A korábbi több évtizedes gyakorlat szerint a BFL a fővárosi oktatási-nevelési intézmények, illetve irataik értékelése tekintetében az illetékességi kör mentén kísérelte meg teljesíteni jogszabályban előírt feladatkörét. Ez azt jelenti, hogy leginkább az önkormányzati/állami fenntartású intézményekkel zajlott a kapcsolattartás, amely leginkább a selejtezések ellenőrzésére korlátozódott, az iratbegyűjtés pedig főként az iskolai anyagönyvek átvételére szorítkozott. Ez a levéltári gyűjtőterületi tevékenység korábbi logikájából következett, amely – részint szakmai okokból, részint erőforrásbeli hiányok miatt – elhanyagolta a gyűjtőköri tevékenységet, illetve szűken értelmezte e területen (is) a maradandó értékű irat fogalmát. Ahhoz, hogy ezt a szituációt jobban megérthessük, illetve a gyűjtőterületi koncepció elvei világosak legyenek az alábbiakban a jogszabályi háttérrel mutatom be.

---

munka jegyében társadalomtörténeti, szociológiai szempontokat is alkalmazunk, és nemcsak az illetékességre, hanem a gyűjtőkörre is fókuszálunk. Jelen cikk egy tervezett sorozat első eleme, a későbbiekben szeretnénk beszámolni a főosztályon elkészült további gyűjtőterületi koncepciókról (a civil szervezetek, valamint az egészségügyi és a gazdasági szervek vonatkozásában), illetve azok első eredményeiről is.

³ Köcze–Horváth J., 2016.

⁴ Az előkészítő munkában a főosztály több munkatársa is részt vett, kiemelendő közülük Zámbó István, akivel közösen jegeztük a végül elfogadást nyert dokumentumot.

Az oktatási-nevelési iratok kezelésének jogszabályi feltételei, szervezeti változások

A II. világháborút követő évtizedekben az oktatási-nevelési szervek iratkezelésére, irataik megőrzésére, selejtezésére, illetve levéltárba adására vonatkozóan több jogszabály és rendelkezés is született. A 185/1951. (X.23.) MT. sz. rendelet nyomán készült 1022-38/1951. K. M. sz. utasítás⁵ szerint, a hatálya alá tartozó szervek, így az iskolák is, öt évig voltak kötelesek irataikat megőrizni, kivéve a külön selejtezési ügykörjegyzékben felsoroltakat. Az ügykörjegyzék megkülönböztetett igen különböző ideig (1, 2, 3, 4, 5, 10, 15, 20, 25, 32, 33 és 40 évig) őrzendő, illetve nem selejtezhető iratokat, továbbá intézkedett bizonyos védett évek és témák selejtezés nélküli megőrzési kötelezettségéről. Ennek, valamint az 1952-es ügykörjegyzéknek komoly levéltári problémát generáló része volt a rendkívül szóródó megőrzési idők mellett, hogy igen nagy mennyiségű irattípust minősített nem selejtezhetőnek.

Ezután a 45/1958. (VII.30.) Korm. sz. rendelet felhatalmazása alapján a 161/1961. M. M. sz. utasítás⁶ határozott az oktatási-nevelési iratok védelméről és selejtezhetőségéről. A kormányrendelet már tíz év irattári őrzést írt elő a szerveknek, de az utasítás továbbra is ügykörjegyzék mentén szabályozta a selejtezési eljárásokat, amely ráadásul bővítette a selejtezés alól kivett, megőrzendő iratok körét.

A levéltárügyet általánosan szabályozó 1969. évi 27. sz. tvr. életbe lépése után, amely az irattári őrzési időt 15 évre emelte, a szakterületi változást a különféle minisztériumi rendtartások jelentették az 1970–1980-as években, amelyek iskolatípusonként határozták meg az iratkezelés rendjét, egységes iratkezelési szabályzatok és minta irattári tervek kiadásával. E rendtartások továbbra is viszonylag sok irattípus levéltárba adását jelölték meg, de a selejtezési ügykörjegyzékekhez képest jelentősen egyszerűsítették az irattípológiát.⁷ Ez a rendszer egészen az 1990-es évek elejéig fennmaradt.

⁵ A 185/1951. (X.23.) MT. sz. rendelet végrehajtása a Közoktatásügyi Minisztérium, valamint a felügyelete alá tartozó intézmények, vállalatok ügyintézésében keletkezett és azok irattáraiban kezelt iratokra vonatkozóan: https://library.hungaricana.hu/hu/view/LeveltariKorpusz_03_IratkezesFelugyelete_4_IrattariSelejtezes_4/?pg=0&layout=s (A letöltés ideje: 2020. augusztus 30.). Az utasítás módosítására már 1952 áprilisában sor került, lásd a közoktatásügyi miniszter 114–0820/1952. K. M. számú utasítását az iratmegőrzés és iratselejtezés tárgyában: https://library.hungaricana.hu/hu/view/LeveltariKorpusz_03_IratkezesFelugyelete_4_IrattariSelejtezes_4/?pg=15&layout=s (A letöltés ideje: 2020. augusztus 30.).

⁶ A művelődésügyi miniszter 161/1961. M. M. számú utasítása az állami szervek iratainak védelméről és selejtezéséről szóló 45/1958. (VII.30.) Korm. számú rendelet végrehajtásáról: https://library.hungaricana.hu/hu/view/LeveltariKorpusz_03_IratkezesFelugyelete_4_IrattariSelejtezes_4/?pg=39&layout=s (A letöltés ideje: 2020. augusztus 30.).

⁷ A harmincből tizenhét irattári tétel anyagát kellett például az általános iskoláknak a levéltárnak átadva, vagy helyben megőrizniük. Ez a többi iskolatípus esetében is jellemző volt. Rendtartás az általános iskolák számára, 1973: https://library.hungaricana.hu/hu/view/LeveltariKorpusz_03_Irat

A rendszerváltás után gyökeres változás következett be a levéltárak és az oktatási intézmények viszonyában. A 11/1994. (VI.8.) MKM-rendelet ezen intézményeket immár egységesen kezelte, nem téve különbséget az egyes típusok között. A jogszabály kimondta, hogy a határidő nélküli őrzési idővel megjelölt irattári tételeket az intézmény jogutód nélküli megszűnése esetén meg kell küldeni az illetékes levéltárnak. Rögzítette továbbá, hogy a nem selejtezhető tételeket és azokat, amelyek kiselejtezéséhez a levéltár nem járult hozzá, ötven év után át kell adni a levéltárnak. Ilyen tétel mindössze három maradt, ami a korábbi évtizedek előírásaihoz képest drámai visszaesést mutat.⁸ A jogutódlással megszűnő iskolák esetében a rendelet csak tájékoztatási kötelezettséget írt elő, s még egy ponton jelölte ki az iskolák levéltárral kapcsolatos feladatát, mégpedig a tervezett iratselejtezések kapcsán előírta, hogy azokat harminc nappal előbb be kell jelenteni az illetékes intézménynek.⁹

A jelenleg hatályban lévő 20/2012. (VIII.31.) EMMI-rendelet¹⁰ az 1994-estől eltérő módon intézkedik a levéltár iskolákkal kapcsolatos feladatairól. A 84. § ugyan kimondja, hogy az iratkezelés rendjét az 1995. évi LXVI. (az ún. levéltári) törvény, valamint a közfeladatot ellátó szervek iratkezeléséről szóló 335/2005. (XII.29.) Korm. rendelet előírásai figyelembevételével szabályozza, mindezt azonban oly módon, hogy kikerült a rendeletből a korábbi átadási kötelezettség, csak a selejtezések harminc nappal korábbi bejelentésére vonatkozó maradt meg. A rendelet 1. sz. mellékletét képező egységes irattári terv tételeiben található „iratértékelés” lényegében megegyezik a korábbi MKM-rendeletével, amely a harmincnégy felsorolt tétel közül mindösszesen hármat minősített nem selejtezhetőnek: az intézménylétesítés, -átstruktúrázás, -fejlesztés; az iktatókönyvek, iratselejtezési jegyzőkönyvek; valamint a törzslapok, póttörzslapok, beírási naplók tételeit. Már önmagában ez a három tétel is aggályos levéltári szempontból, főként, hogy a „nem selejtezhető” besorolás nem azonos a „levéltárba adandó” fogalmával. A levéltárnak – a jogszabályi feltételek szűk értelmezésénél maradva – jelenleg csupán az a lehetősége adódik a maradandó értékű iratok megtartására, ha él a selejtezések elbírálása során rendelkezésére álló jogszabályi alappal, s azt aktívan alkalmazza.

kezesFelugyelete_4_IrattariSelejtezes_4/?pg=150&layout=s (a letöltés ideje: 2020. augusztus 30.).

⁸ Lásd a nevelési-oktatási intézmények működéséről szóló 11/1994. (VI.8.) MKM-rendelet 4. számú mellékletét: <http://jogiportal.hu/index.php?id=fd5id420gb8711gz2&state=20020101&menu=view> (A letöltés ideje: 2020. augusztus 30.).

⁹ Változás állt be a jogutód nélkül megszűnő közfeladatot ellátó szervek, tehát az oktatási intézmények esetében is a levéltári törvény 1997-es módosítása nyomán (1997. CXL. tv. 102. § (1)). Ez kimondta ugyanis, hogy e szervek megszüntetése vagy feladatköreinek megváltoztatása esetén az illetékes levéltár csupán az irattári anyag maradandó értékű részének átvételére kötelezhető. Az irattári anyag többi részének további őrzéséhez, kezeléséhez és selejtezéséhez szükséges költségek biztosításáról viszont a megszüntetésről intézkedő szerveknek kell gondoskodnia.

¹⁰ 20/2012. (VIII.31.) EMMI-rendelet a nevelési-oktatási intézmények működéséről és a köznevelési intézmények névhasználatáról: https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=a1200020.emm (A letöltés ideje: 2020. augusztus 30.).

A rendelet az iskolai iratkezelést sem könnyíti meg, a kevés irattári tétel alkalmazása pedig a levéltáraknak is komoly problémát jelent a potenciálisan maradandó értékű iratok fellelésében. A helyzetet változtatandó a Magyar Nemzeti Levéltár (MNL) Szakmai Koordinációs Igazgatósága a megyei levéltárakkal és a BFL-lel karöltve 2018-ban kidolgozott egy új minta irattári tervet az iskolák számára. Ez egyrészt a harmincnégy tételhez képest ötvenkét kategóriára bontja az oktatási-nevelési szervek irattípusait, másrészt bevezeti a levéltári mintavétel lehetőségét,¹¹ illetve immár több tétel esetében jelöl meg levéltári átadási kötelezettséget. E munkában a BFL részéről már érvényesítettük a koncepciónk szempontjait. Sajnos az illetékes minisztérium ígéretei ellenére mindmáig nem alkalmazta a 20/2012-es rendelet módosításához a levéltári állásfoglalást. Ennek ellenére a fenti „minta irattári terv” alkalmas fogódzó lehetne az intézmények új iratkezelési szabályzatainak elkészítéséhez, illetve a levéltári átvételek tervezéséhez. Publikálása megfontolandó lenne.

A jogi és szervezeti keretek változása kapcsán azt a folyamatot kell még megemlíteni, amelynek során az 1948-ban államosított iskolák 1990 után zömükben önkormányzati vagy egyházi fenntartásba kerültek. A rendszerváltás egyik eredményeként életre kapó civil szervezetek is ekkoriban kaptak lehetőséget saját iskoláik létrehozására. Az első érdemi szervezeti változás 2012-ben történt: 2013. január 1-jétől kezdte meg működését a Klebelsberg Intézményfenntartó Központ (KLIK), amelynek megalakulásával az önkormányzati iskolák ismét állami kézbe kerültek. A szervezet 2017. január 1-jétől Klebelsberg Központ néven működik tovább. A 2013–2016 közötti időszakhoz képest változás, hogy megnövekedett szerepet kaptak a középírányító szervként működő tankerületi központok, amelyek átvették a KLIK korábbi közvetlen iskolairányító szerepét. Budapesten kilenc központot hoztak létre, amelyek alá – 2020 augusztusában – háromszázharminc iskola tartozik.

Fontos változás volt 2015 folyamán, hogy a szakképző intézmények kikerültek a KLIK fennhatósága alól, és az újonnan létrehozott szakképzési centrumok irányítása alá kerültek. Azóta is több változás történt már a szakképzés rendszerében. 2020 augusztusában négy szakképzési centrum működik a fővárosban – hatvan tagintézménnyel.

E változások érintették a levéltári illetékesség területét is: az MNL és a BFL arra a megállapodásra jutott, hogy az állami kézbe kerülés ellenére a fővárosi iskolák továbbra is a BFL illetékességi, illetve gyűjtőkörébe tartoznak (néhány minisztériumi, illetve az egyházi fenntartásúak kivételével).

¹¹ Egészen friss fejleményként, a levéltári törvény 2020. tavaszi módosítása is lehetővé teszi immár a selejtezhető iratokból történő mintavételes válogatást, ezzel a gyakorlatban már hosszú évek óta alkalmazott levéltári módszer legalizálódott.

Levéltári értékhatár-vizsgálatok, iratbegyűjtések

Az ötvenes évek elején megvalósított kampányszerű iratselejtezések az oktatási-nevelési intézmények irattári anyagát is érintették. A korábban már jelzett miniszteri utasítások mellékleteit képező ügykörjegyzékek ugyan leginkább a „munkás- és parasztmozgalmi” szempontokat vették figyelembe, de fontos érdemük, hogy teljességre törekedve sorolták fel a korszakban az intézményeknél keletkezett irattípusokat. A levéltárak ugyan nem voltak felkészülve a tömeges iratátvételekre, de nem nagyon volt ekkoriban más választásuk. Ennek a kényszernek később nagy haszna lett a fővárosi iskolai anyag fennmaradása szempontjából.¹²

A majd' mindent megőrzés, illetve az átvételre kötelezettség okozta problémákra a levéltáros szakma az értékhatár-megállapításokkal reagált, amelyek az egyes szerveket aszerint minősítették, hogy kell-e a levéltáraknak foglalkozniuk ezek irataival (értékhatár feletti) vagy sem (alattiak). Egy 1957-es LOK-utasítás egységesen értékhatár alattinak minősítette az óvodákat az oktatás területéről.¹³ Az általános és középiskolák dokumentumai közül bizonyos irattípusok fennmaradását javasolták (értekezleti jegyzőkönyvek, szervezeti változásra vonatkozó iratok, anya- és törzskönyvek, szakfelügyelői iratok), a többit viszont kivétel nélkül selejtezhetőnek ítélték. Mindez erős összeütközésben állt a korabeli selejtezési ügykörjegyzékek előírásaival. Csak bizonyos esetekben javasolták néhány iskola irattárának minta gyanánt teljes egészében történő megőrzését (nagy múltú, speciális oktatási metódusú iskola stb.). Az 1960-as értékhatár-vizsgálatnál az óvodák mellett a diákotthonok is kivétel nélkül az értékhatár alattinak minősített kategóriába kerültek.¹⁴

Az 1969. évi 27. sz. tvr. és végrehajtási utasításai, majd a szakági szabályozások már az iratkezelési szabályzatok és a minta irattári tervek mentén kezelték az iratmegőrzés és az iratértékelés problémáját. Immár nem a selejtezéskor válogatták szét a megőrzendő és a selejtezendő iratokat, hanem – legalábbis elméletben – a szerv (központi) irattárába leadáskor kellett a megfelelő őrzési időt biztosító tételszám alá besorolni az ügyiratokat.

Egy 1973-as levéltár-igazgatói értekezlet nyomán elvégzett értékhatár-vizsgálat az oktatási szervek vonatkozásában feltétlenül értékhatár felettinek ítélte a középiskolákat és a középfokú szakiskolákat.¹⁵ Az óvodákat továbbra is egységesen mini-

¹² Lásd erről: Herczeg, 1970.

¹³ A LOK utasítása a minimális levéltári értékhatár alá eső irattárak kérdéseinek szabályozásáról, 1957. február 27. https://library.hungaricana.hu/hu/view/LeveltariKorpusz_03_IratkezelesFelugyelete_1_Illetekesség/?pg=15&layout=s (A letöltés ideje: 2020. augusztus 30.).

¹⁴ A Levéltári Osztály utasítása levéltári értékminimum megállapítására, 1960. május 30. https://library.hungaricana.hu/hu/view/LeveltariKorpusz_03_IratkezelesFelugyelete_1_Illetekesség/?pg=19&layout=s (A letöltés ideje: 2020. augusztus 30.).

¹⁵ Irányelvek a levéltárak számára az illetékességi körükbe tartozó szervek, illetőleg az általuk 1950–1970

mum alattinak sorolták be. A javaslat felhívta a figyelmet a tükröződő iratok problémájára, és az általános iskolák esetében alapvetően a fenntartónál levő történeti értékű iratok megőrzését preferálta, kivéve az anya- és törzskönyveket, valamint a tantestületi jegyzőkönyveket. Ez és a következő év(tized)ek vizsgálatai alapvetően azt feltételezték, hogy a fenntartó szerv (tanács, minisztérium stb.) iratanyagában a fontosabb dokumentumok megtalálhatóak, a többi pedig vagy nem érdekes, vagy a krónikus levéltári helyhiány miatt nem átveendő. Az értékhatár-megállapítások azonban azzal a problémával nem foglalkoztak, hogy mi történjen az értékhatár feletti szervek tömegesen megmaradó irataival, vagy éppen a minimum alattiak között potenciálisan előforduló történeti értékű iratokkal. Az új minta irattári tervek is problémát okoztak, részint azon – mai napig fennálló – gyakorlat miatt, hogy a szervek változtatás nélkül átvették a mintaterv tételeit, nem alakítva azokat saját iratkezelésükhöz.¹⁶

Az 1981-es országos szervnyilvántartás-vizsgálatról készült tanulmány megemlíti, hogy az 1974-es óvodai rendtartás több irattípust is levéltárba adandónak jelölt meg, a levéltárak azonban továbbra sem kívántak ilyen jellegű iratokat gyűjteni. A BFL vonatkozásában azt a gyakorlatot említi, hogy a nagy múltú, illetve már levéltári iratokkal rendelkező iskolákkal (kerületenként kb. kettővel) stabil a kapcsolat, de a többi háromszázzal nem foglalkoznak. Mivel a gyakorlat és a miniszteri rendtartások szabályozása között nagy volt a különbség, ezért a javaslat az általános iskolák esetében nem is kívánt egységes előírással élni: döntse el az adott levéltár, melyik általános iskolával veszi fel a kapcsolatot.¹⁷ Bár a középiskolák értékhatár felettinek minősültek, éppen a BFL viszonylatában javasolta a tanulmány, hogy nagy számuk miatt itt is jelöljenek ki a levéltárosok mintaiskolákat. A tanulmányhoz kapcsolódó mintajegyzék viszont lényegében a tagiskolákon kívül minden iskolát értékhatár felettinek minősített.¹⁸

között létrehozott iratok minimumjegyzékének összeállításához. Levéltárigazgatói értekezlet, 1973. május 8–10. https://library.hungaricana.hu/hu/view/LeveltariKorpusz_03_IratkezesFelugyelete_1_Illetekesség/?pg=74&layout=s (A letöltés ideje: 2020. augusztus 30.).

¹⁶ Az értékhatár-vizsgálatok és irattári tervek problémáira már akkoriban rávilágított Schneider Miklós (Schneider, 1973–1974).

¹⁷ A magyar tanács levéltárak gyűjtőkörébe sorolt fondképzők értékhatár-vizsgálata, 1982. február. https://library.hungaricana.hu/hu/view/LeveltariKorpusz_03_IratkezesFelugyelete_1_Illetekesség/?pg=163&layout=s: „Csak Budapest területén 427 óvoda, 323 általános iskola, 10 dolgozók önálló általános iskolája, 20 kiegészítő iskola, 11 gyógypedagógiai intézet, 22 zeneiskola, 9 egészségügyi szakiskola, 4 munka melletti iskola, 3 közös általános- és középiskola, 42 gimnázium, 79 szakközépiskola, 32 szakmunkásképző intézet, 6 gép- és gyorsíró iskola, 13 gyógypedagógiai nevelőintézet, 25 nevelőotthon, 40 diákotthon, 41 kollégium, 16 főiskola, 6 egyetem [...] és végül 9 művészeti középiskola működik [...]” (A letöltés ideje: 2020. augusztus 30.)

¹⁸ A magyar tanács levéltárak gyűjtőkörébe tartozó [...] szervtípusok mintajegyzéke, 1981. https://library.hungaricana.hu/hu/view/LeveltariKorpusz_03_IratkezesFelugyelete_1_Illetekesség/?pg=129&layout=s (A letöltés ideje: 2020. augusztus 30.).

Az iskolai iratok sorsa ugyan korábban sem volt a levéltáros szakmai párbeszéd középpontjában, de az 1980-as évek után a téma – egyes intézmény- és köztörténeti cikkek érintőleges kapcsolódása kivételével – szinte teljesen eltűnt a szakmai periodikákból.¹⁹ Mindössze Szegőfi Anna ellenezte egyik írásában az államosítás utáni iskolai anyakönyvek levéltári átvételét.²⁰

A téma kapcsán végezetül megkerülhetetlen, hogy szót ejtsünk a fenntartói oldal, azaz a tanácsok, önkormányzatok irattári terveinek oktatásüggyel foglalkozó részéről. A selejtezési ügykörjegyzékeket követő időszak első ilyen irányú rendelkezése a 8/1973. MT TH sz. utasítás volt, amely tizenöt iskolai tárgyat és ügykörszámot határozott meg. Ezekből a levéltárak által átveendőek voltak (tizenegy tárgy és ügykör): a beiskolázási iratok, a gyógypedagógiai, a továbbképző, a nemzetiségi iskolákkal, a kollégiumokkal, a társadalmi ünnepekkel, a képességvizsgálatokkal, a dolgozók oktatásával és az ifjúságpolitikával kapcsolatos iratok, továbbá az igazgatói értekezletek és a szakfelügyelői látogatások jegyzőkönyvei. A 2/1984. MT TH sz. utasítás már csak hét ügykörszámot adott a közoktatásügyhöz, és semmit sem rendelt levéltárba adandónak! A rendszerváltás utáni első változás a 38/1998. (IX.4.) BM-rendelettel érkezett, ekkor tizenhétre emelkedett az oktatási ügykörök száma. Levéltári átvételre, illetve határidő nélküli őrzésre az iskolaszékekkel, a közoktatás-fejlesztési tervekkel és megállapodásokkal, a közoktatási intézmények, illetve a tanköteles tanulók nyilvántartásával, a nem helyi önkormányzati iskolákkal, a nevelési és pedagógiai programokkal kapcsolatos iratokat jelölték meg (hét ügykör). A 29/2009. (X.30.) ÖM-rendelet már huszonnyolc ügykört rendelt az önkormányzatok oktatásügyi szakigazgatásához, de továbbra is csak hét esetben rendelte el a levéltári átvételt, illetve a határidő nélküli megőrzést. Ez a szemlélet érvényesül a legfrissebb rendelet esetében is. (A költségvetéseket, beszámolókat, intézményalapításokat stb. nem az oktatásügyi ügykörökön rögzítették.)

A BFL vonatkozásában a Kőcze–Horváth szerzőpáros által készített tervezet vizsgálta az iskolai iratok tükröződésének problémáját. Kutatásuk szerint a fővárosi iskolákra vonatkozó fenntartói iratok esetlegesen maradtak fenn, illetve kerültek be a BFL-be, gyakran csak minimális mértékben adva információt az intézményekről. Ezek alapján tehát nem kaphatunk reális képet a fővárosi oktatás helyzetéről. E véleménnyel egyetértve, mi is azt javasoltuk, hogy az iskoláktól vegyünk át olyan dokumentumokat is, amelyek ugyan tükröződhetnek a fenntartói iratok között, de ennek ellenőrzése inkább a levéltárban valósuljon meg, mintsem, hogy sehol se maradjanak fenn a dokumentumok.

¹⁹ De a korábbi évekből is csak a következő írásokat sikerült felderíteni a már idézett Herczeg Etelka-cikken kívül: Turányi, 1952; Soós, 1964; Degre, 1965; Elek, 1981; Lichtneckert, 1986.

²⁰ Szegőfi, 1999: 22–23.

A fővárosi iskolai iratok területén az ötvenes évek elején a nagy selejtezések ellenőrzése mellett a levéltárosok kérdőíveket is kiküldtek a szervezeteknek a náluk őrzött iskolai iratok felmérése, a szervnyilvántartás kialakítása céljából. A két munka együttes eredményeként az ötvenes-hatvanas években jelentősen gazdagodott a BFL iskolai iratanyaga. Ezt követően a nyolcvanas évek elején megismételték a kérdőíves felmérést, de a raktári helyhiány miatt ekkoriban nagyobb behozatalok nem történtek. Komolyabb változást a 2005-ös év jelentett, amikor a BFL új épületbe költözése után az iskolai referencia akkori tagjai (Agócs Tibor, Sasfi Csaba) egy nagyobb kérdőíves felmérést bonyolítottak le. Ezt követően főként az elemi, a polgári és a középiskolák anyagából nagyobb iratátvételekre is sor került. A levéltárat érintő létszámleépítés és egyéb tényezők miatt 2012 után e munka hosszú évekre megakadt.

A gyűjtőterületi munka elvi programja

A jogi kereteknek, az értékhatár-vizsgálatok eredményeinek az áttekintése, illetve a korábbi gyűjtőterületi gyakorlat felülvizsgálata után lehetett nekikezdeni az új koncepció elkészítésének. Ez részint arra a bevezetőben már említett tényre épít, hogy az oktatás rendszerének kiemelt jelentősége van a társadalom életében, így annak különböző szinten működő intézményei nem sorolhatók automatikusan értékhatár alá vagy fölé. Szakítottunk az értékhatár-vizsgálatok véleményünk szerint merev, csak a szervek besorolására irányuló megközelítésével. Ezenfelül a megújuló kutatói, történelmi érdeklődésre, a kvalitatív vizsgálatok és a mindennapi élet történetének előtérbe kerülésére is tekintettel voltunk a munka során, hiszen e kutatásoknak igen fontos forrásai lehetnek például az iskolai fegyelmi iratok és a különböző jegyzőkönyvek.

A közoktatási rendszer áttekintéséhez fontos, ha tudjuk, mekkora intézményhálózatról van szó.²¹ 2017 elején Budapesten 894 köznevelési tevékenységet folytató intézmény működött.²² Mivel egyes intézmények több képzési területen is működhetnek, így az alábbi táblázatban csak összevont kategóriákat mutatok be:

²¹ Bár a koncepció elkészítése óta eltelt bő három év, de az akkori elképzelések érthetősége miatt a korabeli adatokat adom meg referenciaként, esetéknként kiegészítve azt a jelenlegi helyzettel. A továbbiakban az oktatás kifejezés alatt a közoktatás értendő.

²² 2020 augusztusában 940 ilyen intézmény működik a fővárosban. Az óvodák, alsó- és középfokú iskolák kapcsán lásd: https://www.oktatas.hu/kozneveles/intezmenykereso/koznevelési_intezmenykereso!/DARI_Intezmenykereso/oh.php?id=kir_int_talalat; a szakképzési centrumok alá tartozó fővárosi intézmények (60 iskola) vonatkozásában lásd: https://www.nive.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=595&Itemid=267 (Itt érdemes a centrumok saját oldalait nézni a pontosabb adatok miatt – a letöltés ideje: 2020. augusztus 30.).

I. A fővárosban működő oktatási-nevelési intézmények, 2017. január 15.

SZERV TÍPUS	SZÁM	BFL-ILLETÉKESÉG	BFL-GYŰJTŐKÖR	NEM BFL-HEZ TARTOZÓ
Iskola	522	340	114	68
Óvoda	343	210	119	14
Egyéb intézmény	29	18	6	5
Összesen:	894	568	239	87

(Forrás: Oktatási Hivatal honlapja)

A táblázatból látható, hogy a fővárosi oktatási intézmények 90%-a a BFL gyűjtőterületéhez tartozott, a többi 87 szerv többsége egyházi fenntartású. A BFL szervnyilvántartásában 2017 elején 1184 köznevelési tevékenységet folytató szerv szerepelt.²³ Ez az adat egyfelől rámutat a szervnyilvántartás pontatlanságára, másfelől azt is jelzi, hogy a korábbi években még ennél is jóval több oktatási szerv működött, így az általuk keletkeztetett iratanyagra is figyelemmel kell lennünk, sőt, ezek közül különös figyelmet kell fordítani a jogutód nélkül megszűntekre.

A távlati munka kialakítása szempontjából nem hagyhatók figyelmen kívül a már levéltári őrizetben lévő iratok. Még megválaszolásra vár az a kérdés, hogy ezek a fondok milyen módon, mélységben és reprezentativitással tükrözik a főváros közoktatásügyének a múltját. E munka, illetve a kutató- és ügyfélszolgálati tevékenység elősegítése céljából munkatársaink immár több éve vezetnek egy ún. oktatási adattárat, amelyben többek között az iskolaátalakulásokat, illetve az egyes iskolák iratainak a lelőhelyeit kívánjuk nyomon követni. A folyamatosan bővülő adattár információi alapján azt mondhatjuk, hogy a valamikor a fővárosban működött és 2017-ben működő köznevelési intézmények mintegy 40%-ának volt 2017-ben iratanyaga a BFL-ben.

Oktatási szervek iratai a BFL állományában

A levéltári őrizetben lévő iratokra vonatkozó adatokat iskolatípusonként áttekintve a következő kép tárult elénk 2017 elején. Az egykori elemi iskolák kapcsán úgy gondoltuk, hogy azok csaknem teljes körűen reprezentáltak a levéltár állományában. E fondokban az iskolai nyilvántartások mellett, főként a 20. századi iratsorozatok esetében ügyviteli iratokkal és tantestületi értekezleti jegyzőkönyvekkel is találkozunk. A polgári iskolák vonatkozásában is hasonló képet vélelmeztünk: ezen egykori oktatási létesítmények is nagy számban – jobbra ugyan az anyakönyvekre szorít

²³ 2016. február 28-ai szervnyilvántartási adatok az MNL részére. A szervnyilvántartás folyamatos javítása okán 2019-ben ez a szám 1126-ra csökkent (2020. február 25-ei szervnyilvántartási adatok az MNL részére).

kozóan – szerepelnek a levéltár állományában. A feladat adott: ezen intézmények esetében a még kint levő iratok mielőbbi behozatala a cél.

Az általános iskolai fondokkal kapcsolatosan már ekkor is tudtuk, hogy ezek iratainak java része – 111 fond – már nem létező iskoláktól származik, s csupán tizenegy ma is működő iskola iratai találhatóak az állományban. A gyűjtőterületi munka egyik meghatározó területét ennek folytán az általános iskolák helyzetének a feltárása kell, hogy képezze.

A levéltári iratok vonatkozásában a gimnáziumok és a középiskolák a legjobban reprezentáltak. A fondok az anyakönyvi nyilvántartások mellett a legtöbb esetben általános ügyviteli iratokat, valamint tantestületi értekezleti jegyzőkönyveket is tartalmaznak.

Működő iskolák levéltári állományban lévő iratai

Az oktatási szervek levéltári állománya, azaz a fondként megjelenített iskolák (945 fond) vonatkozásában viszonylag széles körű és átfogó intézményi reprezentációval találkozunk. Másként áll viszont a helyzet, ha az állományban lévő iratoknak, illetve fondoknak a ma is működő szervekhez való kapcsolódását vizsgáljuk. Ezt tekintve megállapíthatjuk, hogy az állományban lévő iratok legnagyobb része „holt vidéket” tár elénk, hiszen csupán 46 ma is működő fővárosi oktatási intézménynek volt 2017 elején levéltári iratanyaga. A koncepcióban meghatározott következő feladat tehát az a célkitűzés lett, hogy mielőbb felvegyük a kapcsolatot a fonddal rendelkező iskolákkal kinnlevőségeik felmérése céljából, illetve megkeressük a fonddal még nem rendelkező működő iskolákat.

II. 2017-ben működő iskolák, amelyeknek levéltári fondjuk van²⁴

KERÜLET	ISKOLA
	GIMNÁZIUMOK
I.	Kosztolányi Dezső Gimnázium (általános iskolai jogelőd fonddal)
I.	Petőfi Sándor Gimnázium
I.	Szilágyi Erzsébet Gimnázium
I.	Toldy Ferenc Gimnázium
II.	II. Rákóczi Ferenc Gimnázium
III.	Árpád Gimnázium
IV.	Könyves Kálmán Gimnázium

²⁴ A gyakorta változó megnevezések miatt az iskolák egyszerűsített nevét használtam.

KERÜLET	ISKOLA
	GIMNÁZIUMOK
V.	Eötvös József Gimnázium
V.	Veres Pálné Gimnázium
VI.	Kölcsey Ferenc Gimnázium
VI.	Szinyei Merse Pál Gimnázium
VII.	Madách Imre Gimnázium
VIII.	Vörösmarty Mihály Gimnázium
X.	Szent László Gimnázium
XI.	Budai Ciszterci Szent Imre Gimnázium
XI.	József Attila Gimnázium
XIII.	Berzsenyi Dániel Gimnázium
XIX.	Kispesti Deák Ferenc Gimnázium
XXI.	Jedlik Ányos Gimnázium
XXII.	Budai Nagy Antal Gimnázium
	GIMNÁZIUMOK ÉS SZAKKÖZÉPISKOLÁK
III.	Kőrösi Csoma Sándor Két Tanítási Nyelvű Gimnázium és Szakközépiskola
IV.	Újpesti Két Tanítási Nyelvű Műszaki Szakközépiskola, Szakiskola és Gimnázium
	SZAKKÖZÉPISKOLÁK, SZAKISKOLÁK
I.	Hunfalvy János Fővárosi Gyakorló Kéttannyelvű Külkereskedelmi, Közgazdasági Szakközépiskola
III.	Bláthy Ottó Titusz Informatikai Szakközépiskola
IV.	Kanizsay Dorottya Egészségügyi Szakképző Iskola
VII.	Arany János Műszaki Szakközépiskola és Szakiskola
VIII.	Széchenyi István Kereskedelmi Szakközépiskola
IX.	Teleki Blanka Közgazdasági Szakközépiskola
IX.	Állami I. István Közgazdasági Technikum
IX.	Képző és Iparművészeti Szakközépiskola
XIII.	Continuo Alapfokú Művészetoktatási Iskola és Zeneművészeti Szakközépiskola
XIV.	Petrik Lajos Két Tanítási Nyelvű Vegyipari, Környezetvédelmi és Informatikai Szakközépiskola
XIV.	Ybl Miklós Építőipari Technikum

KERÜLET	ISKOLA
XV.	Petőfi Sándor Közgazdasági Szakközépiskola és Gimnázium
XVIII.	Pestszentlőrinci Közgazdasági és Informatikai Szakközépiskola
	ÁLTALÁNOS ISKOLÁK
I.	Batthyány Lajos Általános Iskola
III.	Fodros Általános Iskola
III.	Dr. Béres József Általános Iskola
III.	Első Óbudai Általános Iskola
VI.	Bajza Utcai Általános Iskola
IX.	Bakáts Téri Ének-Zenei Általános Iskola
XI.	Gárdonyi Géza Általános Iskola
XI.	Bocskai István Általános Iskola
XV.	Pestújhelyi Általános Iskola
XV.	Szent Korona Általános Iskola
	ÁLTALÁNOS ISKOLA ÉS GIMNÁZIUM
VIII.	Fazekas Mihály Általános Iskola és Gimnázium

Iskolák csoportosítása

Mivel a hatályos köznevelési törvény gyakorlatilag az egyes iskolatípusok bármely szerkezetű variációját lehetővé teszi, ez nehézségeket támasztott az oktatási szervek kategóriák szerinti áttekintése, csoportosítása szempontjából. 2017-ben az egyes iskolatípusok szerint tizenhét típust lehetett megállapítani: 1. általános iskola; 2. művészeti, zenei oktatási intézmény; 3. gimnázium; 4. általános iskola és gimnázium; 5. szakközépiskola; 6. szakközépiskola–szakiskola; 7. általános iskola, speciális, fejlesztő, gyógypedagógiai intézmény; 8. gimnázium–szakközépiskola; 9. általános iskola–szakiskola; 10. szakképző iskola, szakiskola; 11. nemzetközi iskola; 12. általános iskola–gimnázium–szakközépiskola; 13. általános iskola–kollégium; 14. gimnázium–kollégium; 15. általános iskola–gimnázium–diákotthon; 16. sportiskola; 17. általános iskola–gimnázium–szakképző. Később a szakképzés átalakulásai még tovább bonyolították a helyzetet. Arra jutottunk, hogy az iskolai iratátvételeket ilyen csoportosítás mentén nem érdemes tervezni.

Még ennél is összetettebb helyzettel találkozunk, ha az intézményfenntartók szerint tekintjük át a terepet: 2017-ben több mint harmincféle fenntartóval számolhattunk.

III. Fővárosi iskolák a fenntartó típusa szerint csoportosítva²⁵

FENNTARTÓ TÍPUSA	SZÁM
Állami intézményfenntartó központi hivatal	332
Kerületi önkormányzat	201
<i>Alapítvány</i>	121
Egyházi jogi személy	75
<i>Közhasznú alapítvány</i>	34
<i>Kft.</i>	33
<i>Nonprofit Kft.</i>	25
Állami felsőoktatási intézmény	16
<i>Egyesület</i>	14
Állami szervezet	11
Országos nemzetiségi önkormányzat	7
<i>Közhasznú nonprofit Kft.</i>	6
<i>Közhasznú egyesület</i>	4
Közalapítvány	3
Fővárosi önkormányzat	2
Vallási tevékenységet végző szervezet	2
Külföldi állam	2
Települési nemzetiségi önkormányzat	1
Egyéb felsőoktatási intézmény	1
<i>Részvénytársaság</i>	1
<i>Közhasznú nonprofit Rt.</i>	1
Szakszervezet	1
<i>Egyéni vállalkozó</i>	1
Összesen:	894

A listából kitűnik, hogy a fenntartók egy jelentős része magánjogi szereplő. Ha csak az illetékességi körbe tartozás szempontját állítanánk előtérbe, akkor ez azt jelentené, hogy a levéltár kevésbé rendelkezne cselekvési lehetőséggel a fővárosi oktatási intéz-

²⁵ Vastagon szedve a BFL illetékességi körébe, kurzíválva a BFL gyűjtőkörébe tartozók. Ugyanakkor 2017-ben egyházi felsőoktatási intézmény, magánszemély, szövetség, szövetkezet, köztestület, önkormányzatok fenntartói társulása, önkormányzatok jogi személyiségű társulása, betéti társaság fenntartásában nem működött köznevelési intézmény Budapesten. Forrás: Oktatási Hivatal honlapja, 2017. január 15.

ményterület egésze vonatkozásában. De rendelkezésre áll a „közfeladatot ellátó szerv” kategóriája, s ez alapján a levéltárnak már vannak intézkedési jogosultságai. A koncepció egyik célja az intézményrendszer működésének a feltárása, függetlenül a mindenkori fenntartótól. Míg levéltári illetékességi körről az állami/önkormányzati fenntartású köznevelési intézményeknél beszélhetünk (568 szerv), a „közfeladat ellátása” előtérbe állításával átfogható a teljes intézményi terület (807 szerv). Ez a szám azonban az óvodák nélkül is igen jelentős (478 szerv), ami nem mellékes szempont egy gyűjtőterületi koncepció készítésekor.

Az illetékesség kérdése átvezet végül a szervellenőrzés problémájához. A koncepció összeállítása során megpróbáltunk a realitások talaján maradót tervet készíteni, hiszen az elmúlt évtizedek során sem a BFL, sem más illetékes közlevéltár nem volt képes ezt a nagyszámú intézményt felölelő rendszert kellően kézben tartani, érdemben vizsgálni, sem erőforrásaik, sem infrastruktúrájuk nem volt meg hozzá. Ha abból indulunk ki, hogy a 27/2015. sz. EMMI-rendelet szerint a „működése során maradandó értékű iratokat létrehozó szerv” iratkezelésének ellenőrzését ötvenként kell elvégeznie a levéltárnak, akkor ez csak az állami/önkormányzati fenntartású köznevelési intézményeknél éves szinten 114 ellenőrzését jelentené, az óvodák nélkül is 72-t! A tanulmány elején említett 1500 szervünk többsége ugyan nem igényel állandó kapcsolattartást, de a tizenkét fős osztály (ahol az oktatási referencián két fő dolgozik) lehetőségeit e szakterületre maximálisan kihasználva, évenként kb. tizenöt-husz szervellenőrzést tűztünk ki célul.

Feladatok és ütemezésük

A koncepció középtávú tervezésre szolgál, abban megjelölve a folyamatosan végzendő, illetve az elsődleges feladatokat. A folyamatos feladatok közé tartozik a szervnyilvántartási adatok frissítése, összevetve az abban szereplő oktatási-nevelési intézménylistát az Oktatási Hivatal, a tankerületi központok és a szakképzési centrumok nyilvántartásával. E munkával együtt szükséges végezni a már megszűnt intézmények és jogutódaik iratainak feltérképezését, illetve az oktatási adattár pontosítását.

Az elsődleges feladatok közé tartozik a még kint levő 1948 előtti elemi, polgári stb. iskolai iratok (és a látogatott iskolák egyéb maradandó értékű iratainak) behozatala, hogy ezzel az államosítás előtti oktatási rendszer iratátvételeit befejezhessük, és ezzel is segítsük a dualizmus kora és a Horthy-korszak oktatásügyének minél szélesebb körű vizsgálatát.

Mint említettem, a jelenleg is működő fővárosi oktatási szervek csekély mértékben reprezentáltak a levéltár állományában, ezért a régi iratok felderítése mellett fontos feladat a működő intézményekkel való kapcsolatfelvétel, azok iratainak felmérése, és a maradandó értékűek átvétele. Mivel a BFL illetékességi és gyűjtőkörebe tartozó 454 iskolából 408 intézmény nem adott át iratot a BFL-nek, ezért

úgy gondoltuk, hogy a 2005-ös felmérés alapján ismét érdemes lenne egy kérdőíves vizsgálatot elvégezni. Az elektronikus úton megküldött kérdőívekkel az iskolákban őrzött iratanyagok típusait, mennyiségét, tárolási körülményeit, illetve az iskolák iratkezelési rendszerét kívántuk felmérni (a kérdőívet lásd a Mellékletben). Ahhoz, hogy ez a vizsgálat ne fulladjon feldolgozási kudarcba, azt terveztük, hogy nem egyszerre keresünk meg minden intézményt, hanem a fenntartók alapján szelektálunk. Ezért először a Klebelsberg Központ alá tartozó intézményeknek (általános iskolák, gimnáziumok) terveztük a kérdőívek eljuttatását (2017), utána a szakképzési centrumok tagintézményeinek (2018), majd a pedagógiai szakszolgálatoknak (2019). A többi intézmény (óvodák, magánjogi szereplő fenntartásában álló iskolák) megkereséséről e kérdőívek feldolgozása után döntünk.

A fenti elképzelés mögött húzódott némi hátsó szándék is, ugyanis azt vélelmeztük, hogy az önkormányzati iskolák állami fenntartásba kerülése segítséget jelenthet felmérésünkhöz. A kérdőíveket így nem az egyes iskoláknak kell kiküldeni, ahonnan nem minden esetben érkezik válasz, hanem azokat a Klebelsberg Központ alatt tevékenykedő tankerületi központoknak küldjük meg, amelyek utasíthatják a hozzájuk tartozó iskolákat a kitöltésre és a visszaküldésre. Ez volt a tervünk a szakképzési centrumok és a pedagógiai szakszolgálatok esetében is, és ezen elképzeléseink messzemenőig beigazolódtak (amint arról a II. részben szó lesz).

Az iskolák megkeresésének megszokott módjai nem maradnak el természetesen, azaz a selejtezők helyszíni ellenőrzései, illetve eseti megkeresések is lehetnek a szervlátogatások, vagy iratátvételek apropói. Azonban arra a kérdésre, hogy milyen módon válogassunk az egyes oktatási intézmények iratai között, csak a kérdőíves felmérés adatainak elemzése után térhetünk vissza. Az viszont nem kérdés, hogy teljes körű átvételre, azaz például minden iskola minden anyakönyvének átvételére nem lesz a levéltár(ak)nak soha kapacitásuk, vagyis valamilyen módon szelektálni kell.

Irattipológia

A tervezett szervlátogatások esetében támaszkodtunk a korábbi koncepcióban kialakított irattipológiára. Az alábbiakban felsorolt iratok zöme jelenleg is selejtezhetőnek számít, azaz a 2000-es évek előtti időszakból való felbukkanásuk esetleges. Napjainkban a levéltár ezen iratoknál a selejtezésből való visszatartás eszközével élhet, de e téren az iskolák együttműködési hajlandósága is erősen befolyásolja a végeredményt.

A begyűjtendő iratok kapcsán probléma, hogy jelentős az iskolai anyakönyveket és törzskönyveket érintő ügyfélszolgálati megkeresések száma. Tekintetbe véve a rendelkezésre álló erőforrásokat, ezt a funkciót – ahogyan az oktatási intézmények jelentős részénél most is így van – az iskoláknak kell ellátniuk. Ezért szeretnénk visszatérni ahhoz a régi elvhez, amely szerint ötven év elteltével vennénk át ezeket

a nyilvántartásokat (összekapcsolva a BFL-ben lévő fondok kiegészítésének kérdésével). Ami ezen a téren elsődlegesen elvárható a levéltártól, az az, hogy egy megfelelő, mindenki számára elérhető nyilvántartás révén segítséget nyújtson a több száz iskola anyagának őrzési helyéről. E téren kivételt képeznek a jogutód nélkül megszűnt, illetékességi körbe tartozó iskolák, amelyektől viszont át kell venni a nyilvántartásokat.

A következőkben négy iskolai irattípuscsoportot mutatok be, amelyek teljességükben vagy mintavétellel, de maradandó értéket hordozhatnak.²⁶

I. A lehetőség szerint teljességgel begyűjtendő iratok:

1. Anyakönyvek, törzskönyvek – 50 év utáni átvétellel
2. Igazgatói (iktatott) levelezés:
  - a. a napi fenntartáshoz és működéshez kapcsolódó levelezés,
  - b. a fenntartó által küldött leiratok,
  - c. az értekezletek anyagai, belső feljegyzések, a tanulókkal kapcsolatos rendőrségi megkeresések, fegyelmi ügyek, panaszlevelek, régen: tanulók jellemzése stb.
3. Tantestületi jegyzőkönyvek
4. Éves munkaterv
5. A fenntartónak készített beszámolók
6. Felügyeleti/szakfelügyelői vizsgálatok, jelentések iratai
7. Pénzügyi téren csak az éves beszámolók
8. Statisztikai adatszolgáltatás

II. A működést szabályozó dokumentumok alábbi köre is gyűjtendő, bár ezek jó részét immár az iskolai honlapokról is le lehet tölteni:

1. Alapító okirat
2. Nyilvántartásba vételi és működési engedély
3. Pedagógiai program (esélyegyenlőségi intézkedési terv is, ha van)
4. Szakképzési program
5. Házi rend
6. A korábban létező intézményi minőségirányítási program
7. A szintén korábban létező önértékelési modell
8. Pedagógustestület által készített helyi tanterv
9. SZMSZ

III. Nagyobb időintervallumot átfogó, mintavétellel gyűjtendő iratok:

1. Tanulók fegyelmi iratai
2. A szocialista időszakból, ha fennmaradtak, a „bizalmas iratok”

²⁶ A korábbi évtizedek levéltárosi megközelítésére lásd Degré, 1965; Lichtneckert, 1986.

3. Nyertes pályázatok anyagai (de csak abban az esetben, amennyiben részletes programot is takarnak, például: hátrányos helyzetűek, tehetséggondozás, oktatásfejlesztés, de a technikai és műszaki-fejlesztési pályázatok nem)
4. Országos kompetenciamérés kapcsán készített jelentések iskolának küldött példányai
5. A szülői elégedettségi felmérések összefoglaló adatai
6. Szülői munkaközösség, iskolaszék iratai
7. Diákönkormányzati iratok

IV. Túl az „irattári anyagokon” hangsúlyt kell fektetni az alábbiak típusokra is, akár elektronikus iratátvétel formájában:

1. Fényképek (épületbelsőről és -külsőről, fontosabb eseményekről készített fotók, illetve a helyben beazonosítható és beazonosított fényképek, érettségi tablók – ez utóbbit inkább helyben megőrzési javaslattal)
2. Brosúrák, felvételi tájékoztatók, különböző tájékoztató kiadványok
3. Iskolaújságok, évkönyvek, régi értesítők
4. Fejlesztések, évfordulók kapcsán készített kiadványok
5. Egyéb iskolatörténeti dokumentumok

Az óvodák esetében célunk olyan óvodatörténettel, -pedagógiával foglalkozó szakember megkeresése, aki segíthet az egyes óvodatípusok elkülönítésében, a speciális és a témával foglalkozó kutatók számára érdekes iratok meghatározásában. Megfontolandó egy kérdőív kiküldése ezen, főként önkormányzati fenntartású intézményeknek is, de kérdéses, hogy mekkora sikerrel járna. Néhány óvodával már felvettük a kapcsolatot, tőlük elsődlegesen a pedagógiai programok, a szülői elégedettségi felmérések, a nem pénzügyi ellenőrzések iratait, az óvoda munkájának éves értékelését, illetve az óvodai jellemzéseket (mintavétellel) szeretnénk volna begyűjteni – több-kevesebb sikerrel.

■

A 2017-ben megfogalmazott és elfogadást nyert koncepciónk tehát első körben az iskolákkal kapcsolatos segédletek, a szervnyilvántartás javítását, a megszűnt szervek maradandó iratainak felderítését, és az 1948-as államosítás előtti időszak iratbegyűjtésének befejezését tűzte ki célul. Ezt egészítik ki a kérdőíves felméréseink, illetve a selejtezési jegyzőkönyvek (helyszíni) ellenőrzésén alapuló kapcsolatfelvételek. A koncepció gyakorlati megvalósulásáról, és az első évek tapasztalatairól a következő részben lesz szó.

Szakirodalom

- Andorka, 2006 = Andorka Rudolf: Bevezetés a szociológiába. 2. jav., bőv. kiadás. Bp, 2006.
- Degré, 1965 = Degré Alajos: Elemi népiskolák és általános iskolák iratainak levéltári értéke. Levéltári Szemle, 1965. 4. sz. 96–101.
- Elek, 1981 = Elek László: Javaslat iskolai fondismertetések bevezetésének egységsítésére. Levéltári Szemle, 1981. 1. sz. 29–36.
- Herczeg, 1970 = Herczeg Etelka: Budapesti iskolák iratai a Fővárosi Levéltárban. Levéltári Szemle, 1970. 3. sz. 666–673.
- Köcze–Horváth J., 2016 = Köcze László – Horváth J. András: A fővárosi oktatási-nevelési intézmények maradandó értékű iratainak megőrzését és levéltári átvételét érintő gyűjtőmunka elvei és programja. (Kézirat.) Bp., 2016.
- Lichtneckert, 1986 = Lichtneckert András: Iskolai iratok a Veszprém Megyei Levéltárban. Levéltári Szemle, 1986. 1. sz. 9–14.
- Schneider, 1973–1974 = Schneider Miklós: Értékminimum – forrásérték. Észrevételek néhány új irattári tervhez. Levéltári Közlemények, 1973–1974. 1–2. sz. 505–514.
- Soós, 1964 = Soós Imre: A Heves megyei oktatási intézmények szervezettörténete és iratanyaga. Levéltári Szemle, 1964. 4. sz. 1–32.
- Szegőfi, 1999 = Szegőfi Anna: A levéltárak iratértékelési és selejtezési feladata. Levéltári Szemle, 1999. 3. sz. 13–28.
- Turányi, 1952 = Turányi Kornél: Fővárosi általános iskolák és gimnáziumok iratai. Levéltári Híradó, 1952. 1. sz. 52–55.

MELLÉKLET

1. **A kérdőívet kiállító iskola:**
 Neve:
 Címe:
 Postacíme:
 Központi telefonszáma:
 Központi e-mail címe:
 Honlapja:
2. **Az iskola fenntartója, illetve felügyeleti szerve:**
 Jelenlegi:
 Korábbi(ak):
3. **Az iskola alapítási éve:**
4. **Az iskola jogelőd(ök), azok alapításának és megszűnésének éve:**
5. **Az iskola és jogelőd(ök) helyben őrzött iratanyagának leírása:**

IRATTÍPUS	ISKOLA (VAN/NINCS)	ÉV(KÖR)	JOGELŐD(ÖK) (VAN/NINCS)	ÉV(KÖR)	TERJEDELEM (DB/IFM STB.)
Alapítással, működéssel kapcsolatos iratok					
Vezetési ügyek iratai					
Testületi ülés jegyzőkönyvek					
Személyi ügyek iratai					
Fegyelmi ügyek, peres ügyek iratai					
Bér- és munkaügyi iratok					
Egyéb jegyzőkönyvek					
Anyakönyvek, törzslapok					
Bizonyítványok, naplók					
Érettségivel kapcsolatos iratok					
Tanrenddel kapcsolatos helyi intézkedések					

IRATTÍPUS	ISKOLA (VAN/NINCS)	ÉV(KÖR)	JOGELŐD(ÖK) (VAN/NINCS)	ÉV(KÖR)	TERJEDELEM (DB/IFM STB.)
Az iskola profilját meghatározó tevékenységek iratai					
Tanfelügyeleti ellenőrzéssel kapcsolatos iratok					
Kérdőívek, összefoglalók					
Szülői munkaközösség, diákönkormányzat iratai					
Nevelési tanácsadási iratok					
Évkönyvek, értesítők					
Iskolaújság					
Fényképek					
Iktató- és mutatókönyvek					
Pályázatok anyagai					
Egyéb dokumentumok					

6. Az iskola irattárának helyzete:

- Az iratkezelésért felelős személy neve, beosztása és elérhetősége:
- Az irattározásért felelős személy neve, beosztása és elérhetősége:
- Irattár elhelyezése:
- Az irattár állapota az iratok fizikai védelmét biztosítja-e?
Hogyan jellemeznék az irattárat?
- Az iratanyag rendezettsége:
- Miként különítik el az iratokat az irattározás során?
Irattári tételszámok szerint/iktatószám szerint/irattípusok szerint?

7. Hogyan iktatnak?

- Keletkezik-e Önöknél csak elektronikus formában irat?
- Szoktak-e iratokat selejtezni? Mikor terveznek legközelebb iratselajteztést?
- Van levéltár által egyetértési záradékkal ellátott iratkezelési szabályzatuk és annak kötelező mellékletét képző irattári tervük?
- Milyen más iskola, intézmény iratanyagát őrzik?
- Terveznek-e levéltári iratátadást a következő években?